

Několik pohledů na hospodářské a sociální důsledky asanace Josefova.

Dr. Emil Svoboda.

I.

Tomu, kdo uvykl pozorovati život hospodářský a sociální s hlediska theorie, bude se jistě zdát historie pražského města židovského v nejednom směru vybočením z pravidelného proudu vývoje. Ve vyvlastnění, sboření, znovuvystavění této staré čtvrti městské i v uskutečnění záměny obyvatelstva vidí se namnoze akt násilný, kterým byl jaksi z kolejí vymknut přirozený běh nenáhlého přerodu.

Forma i spád událostí posledních desíletí má skutečně tento ráz — ale výslednice jde přesně ve směru všeobecně platných zákonů vývoje života městského a to, co se zdá být v asanační akci mimořádným, je jen nutným důsledkem mimořádných okolností zrozených v dávné minulosti.

Budiž dovoleno předeslati vlastnímu předmětu této studie několik slov rázu všeobecného.

Kulturní život moderního velkoměsta tihne k soustředování stejnorodých živlů hospodářských a společenských. Za normálních poměrů není myslitelné, aby v určité ulici vznikly vedle sebe dům přepychový, dělnický domek, vila, divadlo a slevárna kovů. V každém velkém městě vytvoří se mimo středisko, v němž převládá čilý ruch obchodní, bohatství a přepych i čtvrť, obydlená většinou středními stavby a menšími obchody a živnostmi, dále obvod příbytků dělnických i domů, zalidněných chudinou, oblast továren atd.

Každé z těchto území má svůj ráz technický i sociální, žije svým životem — ale celý organismus města tvoří přece jen celek, těhnoucí ke středisku společnému, které jest jádrem života městského.

Theoreticky můžeme si představiti město jako skupinu soustředných pásem, lišících se co do svých staveb, bytů i co do svého obyvatelstva. Od vnější hranice, kde poslední domy města hledí do kraje polí a lesů, stoupá směrem ke středu městského ruchu zalidnění, drahota a využití pozemků, rostou ceny bytů

i jejich přepych. Méně zámožní, chudí a chudší zatlačování jsou konkurenčí lépe situovaných do horších bytů, dál a dále od středu města a od linií komunikačních.

Pásma nejsou arci kruhová, mají četné výběžky, jejich hranice se mění, prostupují, přimykají terénu, komunikacím i jiným směrodatným dílům lidské činnosti technické, právní, hospodářské a p. Ale tendence zhuštění, zdražení a zdokonalení ve středu městského ruchu a naopak úbytku zalidnění, zlevnění a klesání krásy a přepychu směrem k továrním a dělnickým čtvrtím na obvodě jest nevyčerpatelným množstvím dokladů povýšena na výši zákona sociálního.

Zbývá jen otázka, jak sestaviti jednotlivé prvky tohoto složitého zjevu do soustavy příčinnosti.

Rozhodně není správný kategorický úsudek, že ceny pozemků o sobě působí stoupání cen bytových a že na pozemkových cenách je závislou i míra využití stavebních ploch.

Ke středisku života městského těhne veliké množství lidí, kteří jsou buď svým povoláním nuceni bydliti nedaleko velkých obchodů, ústavů a podniků hospodářských a kulturních, nebo kteří se věnovali povoláním, nezbytně vázaným k plnému proudu ruchu městského, anebo i těch, kdo ze záliby hledají byty na blízku velkých divadel, koncertních síní a četných jiných středisek života společenského. Tito uchazeči zvyšují ceny bytů vlastní soutěží. Naděje v dosažení vysokých cen bytových nutí podnikatele k přeplácení pozemků stavebních — očekávání, že byty budou rychle a výhodně pronajímány, vede ke krajnímu využití stavěniště. Tvoří se vadný kruh: rostoucí ceny bytové zvyšují ceny pozemků, rostoucí ceny pozemků stupňují dále ceny bytové.

Ale souhra příčin a důsledků, jak byla právě vylíčena, není úplna. Je nutno zařaditi další článek: přepych bytový. Čtenář našel v dalším živý doklad o tom, že to jest třetí člen vadného kruhu. Přepych není jen příčinou stoupání cen bytových, nýbrž zároveň i jeho podmínkou a důsledkem. Ceny bytové nemohou stoupat tam, kde není možnosti vyhovovati nárokům nájemnictva na přiměřenou míru přepychu, a luxus bytový se vyvinuje samochinně všude, kde možno čekati příliv zámožného obecenstva a stoupení bytových cen.

II.

Střediskem městského ruchu v Praze bývalo Staré Město. Následkem rychlého vývoje předměstí na jihu a jihovýchodě, jakož

i zanedbáním péče, aby veliké rozlohy volných a krásných ploch stavebních na levém břehu Vltavy byly pohodlnou komunikaci přičleněny k vnitřnímu městu, stalo se, že těžiště života pražského posunovalo se směrem k Vinohradům. Ale Staré Město přece jen (snad i trochu z důvodů tradičních) dosud částečně podrželo svůj význam a mělo ho zejména před několika posledními desíletími.

Bylo proto jistě zcela zvláštním úkazem, že v bezprostředním sousedství Staroměstského náměstí prostírala se do nedávna čtvrť, obydlená z valné části nejnižšími vrstvami městské chudiny. Před hranicemi Josefova zarážel se tlak středoměstské soutěže bytové, takže tamní obyvatelé žili za takových poměrů nájemných, jakých po vystěhování z Josefovských bytů nemohli nalézti ani ve velmi vzdálené oblasti předměstské.

Příčina spočívala v tom, že Josefov nemohl nájemnictvu, které hledá a ochotně platí příjemné byty, nabídnouti nejen příbytky přepychové, ale většinou ani příbytky, vyhovující shovívavým požadavkům techniky bytové a regulační a ležící v přijatelném ovzduší sociálním.

Na jiném místě *) vylíčil jsem obširně příčiny, proč v obvodě města židovského nemohl se rozvíjet ruch stavební, proč stagnace tato zrodila sociální i fysický rozklad bývalého ghett. Zde jest toliko nutno konstatovati, v jakém stavu zastihla Josefov akce asanační.

Domy, po dlouhá léta zanedbávané, byly většinou stavebně chatrný, mnohé přímo na spadnutí. Nečistota a hmyz, množství podnájemníků a noclehářů přeplňujících do krajinosti prostory bytové, domy nevěstek a potulných individuí — to bylo ovzduší mnohých částí Josefova. Vedle těchto živlů obývala řadu hustě zalidněných domů třída chudých, ale poctivou prací se živících lidí (posluhové, pradleny, drobní živnostníci a jejich dělníci a p.). Konečně tu žili četní židé, většinou vetešníci, ale také i hrstka zámožných rodin, které zůstávaly v této podivné směsici jaksi z důvodů tradičních a obývaly několik solidních domů rázu patričiského.

Sotva jest možno mysliti si s hlediska bytového ošklivější, špinavější a nevlídnější městské území, než bylo pražské město židovské. Inundace, jíž následkem polohy Josefova nebylo možno čeliti bez velkého zvýšení niveau, urychlovala jeho degeneraci.

*) »O reálném dělení domů v obvodě bývalého pražského ghett«, 1909, nákladem »Přehledu«.

Nehledme zatím k tomu, že následkem abnormálních poměrů vlastnických nebylo zpravidla jednotlivec možno, aby skoupil součásti starého domu a vystavěl nový. V Josefově byly také domy nerozdělené v dílce reální, a ty mohly být přestavěny. Takovýchto novostaveb bylo velmi málo (za dobu od roku 1883 do roku 1892 povolena v Josefově jedna novostavba, kdežto v ostatních částech Prahy za tutéž dobu povoleny 544 novostavby), ale přece se vyskytly na př. v Cikánské ulici. Ale jakou kvalitu mohly mít novostavby, vystavěné uprostřed ghett s úmyslem podnikatelský? Byl by přepychový dům v Hampejské, Rabínské, Cikánské nebo Pinkasově ulici přilákal ono obecenstvo, které jest podnětem přepychových staveb ve středu města? Či by snad bylo průměrné obyvatelstvo Josefova bývalo ochotno a schopno platiti a slušně udržovati bytový luxus? Jistě že nikoli. Prozírávý podnikatel musil svoji stavbu přizpůsobiti sociálním poměrům svého budoucího nájemnictva — a že to také učinil, to dokazují na příklad ony domy v Cikánské ulici, o nichž jsem se zmínil výše. Nejsou starší třiceti let, ale bídnejší než kterýkoli staletý dům Starého města. Úroveň budoucího nájemnictva určuje dosažitelné maximum činží, cenu pozemků, výpravu stavby i bytů. Třída nájemnictva, kterou má podnikatel očekávati a pro niž má byty připraviti, určena jest pak sociálním prostředím, které za daných nebo vynikajících poměrů zavládne v bezprostředním i v širším okolí.

Vidíme tedy, že theorie, která by spočívala jen na funkciích střediska ruchu městského, musila by poměry josefovské prohlásiti za výjimku z pravidla. Rozšíří-li se východisko úvahy o další nutné složky sociální a psychologické, podá o těchže poměrech výklad přirozený a jasný.

III.

Když byly bořeny celé skupiny domů josefovských, ozývaly se časté protesty a nářky na vylidňování asanačního obvodu. V nejednom projevu chvělo se rozhořčení nad násilím, které páše na chudině ghettu vládnoucí měšťáctvo. Vyčítáno, že na ploše, kde stávaly domy, plné malých a maličkých bytů, krámků, dílen, vznikají nákladné moderní domy, v nichž není místa pro většinu dřívějšího obyvatelstva. Zdálo se, že něčí mocná ruka — krutá a sobecká — uměle tvoří čtvrt bohatých na půdě, vydržené chudinou. Několik číslic ukáže především, pokud byly stesky na vylidňování oprávněny: Počet obyvatel Josefova činil

dle sčítání lidu r. 1880	10.668
> > > 1890	11.535
> > > 1900	9.047
> výpočtu > 1903	8.215
> > > 1904	8.047
> > > 1905	4.461
> > > 1906	3.999
> > > 1907	4.876
> > > 1908	4.379

Tyto čísla jsou zajímavé v dvojím směru. Především ukazují silné zmenšení počtu obyvatel Josefova, způsobené asanací, a přirozeně rostoucí v přímém poměru s rozmachem ruchu stavebního v Josefově. Od roku 1890 do r. 1900 kleslo obyvatelstvo o 21·57%, od roku 1900 do r. 1906 o 55·80%, kterážto čísla může být považována spíše za menší než za větší u přirovnání se skutečností, ježto výpočet obyvatel roku 1906 kalkulován byl na podkladě průměrného zalidnění, zjištěného sčítáním z r. 1900 — a přece míra zalidněnosti značně poklesla postupem asanace.

Druhým zajímavým momentem je skutečnost, že vylidňování toto se nedálo stejnomořně, nýbrž namnoze prudkými poklesy, z nichž největší se udál v letech 1904—1905, kdy se ztenčilo obyvatelstvo o 44·56%! Roku 1907 byla dohotovena a obydlena řada novostaveb, takže populace, ztenčovaná pokračujícím vyklízením a bořením domů starých, přece stoupla o 20·04%; ale již následujícího roku následkem dalšího boření zbylých skupin kleslo obyvatelstvo o 10·19%. Jsou to ovšem poslední krize Josefova, neboť velkým bouráním letošním a zastavěním uvolněných ploch bude přerod čtvrti až na zbytky v Cikánské ulici a sousedství dokonán.

Není zajisté třeba, široce dovozovati, že tyto četné krise působily obyvatelstvu Josefovskému mnoho škod a utrpení. Mělo-li se v některém roce mnoho set lidí vystěhovati ze sama středu města a hledati byt a novou existenci ve vzdálených končinách na obvodu města, nemohl se převrat uskutečnit bez citelných ztrát a bolestí. Nelze se tedy diviti steskům, které byly pronášeny proti těmto důsledkům asanace. Je však otázkou, čí vinou končil vývoj starého města židovského tímto způsobem.

Nejjednodušším a nejpovrchnějším jest úsudek, že nese všechnu vinu podnik asanační. Je to podobný zjev psychologický, jako když pacient, zoufalý bolestí, kterou utrpěl při trhání zuba, obraci vášeň a hněv proti lékaři, jenž ovšem je přímým pachatelem utrpění. Možná, že lékař lehkomyслně trýzeň zvýšil nebo opomenuл zmírniti, ale rovněž je možno, že při nejlepší vůli nemohl zmen-

šiti míru způsobené bolesti. Z další úvahy pozná čtenář, byly-li v našem případě krise nutny a byly-li vyčerpány prostředky zmírnějící.

Především nutno si uvědomiti, že bylo nejen zájmem Josefova a Starého Města, nýbrž i zájmem Prahy jako celku, aby staré, nezdravé město židovské bylo přeměněno v území zdravotně i sociálně nezávadné. Zachovati a pěstovati poznanou chorobu vlastního těla může jen člověk lhostejný ku svojí vlastní budoucnosti, nebo omrzelec, zabývající se myšlenkami sebevražednými. Tím směrem nemohli vývoj vésti přátelé Josefova a Prahy. Zbývala tedy především cesta nenáhlé práce obrodné. Tuto práci mohl však prováděti jen zdravě se rozvíjející ruch stavební.

Ukázal jsem již v minulé kapitole, že v tomto směru panovala — zejména následkem právních poměrů josefovských — úplná stagnace. Mohu to doložiti ještě jedním zajímavým faktem. Jak známo, požívají novostavby dvanáctiletého osvobození od daně činžovní. Prohlédneme-li výkazy o vyměření této daně z domů josefovských v roce 1894 (tímto rokem bylo totiž započato uvádění zákona asanačního ve skutek), shledáme, že byly tehdy osvobozeny toliko tyto objekty:

dům č. p. 10/11, z něhož vyměřena daň 858 zl. 18 kr., od částky 2 zl. 97 kr.												
> > > 15	>	>	> 886	> 85	>	>	>	4	>	53	>	
> > > 31abc	>	>	> 156	> 31	>	>	>	31	>	73	>	
> > > 36hi	>	>	> 6	> 80	>	>	>	83	>	87	>	
> > > 93b—f	>	>	> 96	> 90	>	>	>	108	>	80	>	
> > > 276	>	>	> 133	> 28	>	>	>	24	>	03	>	

Bylo tedy za posledních 12 let před početím asanace provedeno v Josefově toliko šest přístaveb, z nichž dvě prvé byly úplně bezvýznamné, dvě zvýšily výnos objektu o $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{6}$ a jen dvě, které se týkaly domků nepatrých, možno pokládati za podstatné přístavby (jedna z nich objevuje se ve statistice jako novostavba). Tato stagnace trvala však mnoho desíletí před početím asanace.

Měl-li přijíti do Josefova ruch stavební, bylo nezbytno vlastnění, a to tím spíše, že ochrana proti zavodnění vyžadovala značného zvýšení nivea u.*) Tato okolnost ve spojení s charakterním stavem domů (které se zpravidla navzájem podpíraly, takže mohly existovati, dokud vzájemné opory stály, ale při sborení jednoho objektu skupiny objevovaly se osudné trhliny v celém sou-

*) Niveau se zvýšilo maximálně asi o 3 m. I při skupinovém postupu asanace vznikaly v ulicích rampy a schody a nebylo možno zabrániti, aby staré domy nekouřily a nepáchly novostavbám přímo do oken!

sedství) nutila k současnemu boření celých komplexů starých budov.

Přetvořování, které by se bylo za pravidelných poměrů dalo nenáhle, musilo se z technických a právních důvodů dítí způsobem náhlým, po skupinách.

Stavba nových domů se však dála na podkladě nového plánu regulačního, který musil zmenšiti výměru plochy zastavěné ve prospěch nutného rozšíření ulic a náměstí. Bohužel nejsou dosud sestaveny všechny statistické údaje v tomto směru za leta 1906 až 1908, kdy nastaly změny velmi podstatné, ale i sledování číslic do r. 1905 podává obraz o této tendenci vývoje Josefova. Z plochy josefovské připadalo na veřejné komunikace:

r. 1888	16·97%
» 1893	17·06%
» 1898	17·50%
» 1903	19·00%
» 1905	19·60%

Počet domů činil:

r. 1888	260
» 1898	205
» 1903	202
» 1905	213
» 1906	196
» 1907	189
» 1908	181

Vidíme tedy stálý vzrůst plochy komunikační a jako nutný důsledek toho ubývající počet domů. Zde ovšem musíme mít na paměti, že úbytek domů starých byl daleko rychlejší a intensivnější, než jaký ukazuje tabulka, ježto celkový výsledek zmirňován jest ruchem stavebním. Tak objevuje se na počátku asanace pokles největší — ač později bylo daleko více bouráno — proto, že vázlo budování domů nových. Od roku 1903 do 1905 vidíme naopak vzestup počtu domů, protože rozmach činnosti stavební vyrovnal a převýšil úbytek starých domů, v periodě následující pak vidíme poměrně mírné klesání počtu domů, ježto mezi činností negativní a positivní nastala jistá rovnováha. Význam těchto okolností osvětlí další kapitola.

Zde ještě nutno poukázati k tomu, že úbytek stavební plochy mohl býti jen v malé míře paralysován intensivnějším zastavěním ploch ve směru vertikálním. Dokladem jest následující tabulka. V Josefově bylo domů:

roku	o pří- zemí	1 patře	2 patrech	3 patrech	4 patrech	pod- zemí	pod- kroví
1893	29	29	95	101	5	—	17
1898	25	18	77	80	5	—	16
1903	18	18	82	79	5	8	7
1905	18	18	82	82	13	8	7
1906	9	18	77	79	13	8	7
1907	2	18	72	74	25	8	7
1908	—	16	64	71	30	8	7

Abychom mohli lépe srovnati vývoj vertikálního využití ploch stavebních, převedme čísla jednotlivých druhů domů na čísla, udávající počet obytných etáží (nehledě k podzemí a podkroví). R. 1893, t. j. bezprostředně před početím akce asanační, bylo etáží takových 801, r. 1908 pak toliko 658. Vidíme, že vertikální využití ploch v celku nejen že se nezvětšilo tou měrou, aby vyrovnaло úbytek stavebních ploch, nýbrž naopak takovým způsobem se vyvinulo, že vykazuje úbytek ploch obytných o 17·85%. Tento výsledek spočívá v tom, že stavební plochy Josefovské byly ve směru vertikálním využity daleko více, než by bylo odpovídalo současnému využití ve směru horizontálnímu (úzké ulice, minimální dvory, obklopené nepoměrně vysokými stavbami).

Shrneme-li výsledky dosavadních úvah, dojdeme k úsudku, že Josefov následkem okolností, utvořených staletým vývojem, nemohl se přirozeně obnovovat, že zasažení vnější moci bylo nutno z příčin právních a technických. Z těchto důvodů bylo zároveň nevyhnutelnou boření domů josefovských po skupinách a tytéž momenty ve spojení s potřebou, aby nový ruch stavební uvolnil prostory komunikační, a s nemožností, aby novostavby podstatně převýšily dosavadní vertikální využití ploch josefovských, nutně způsobily i úbytek obyvatelstva josefovského.

(Dokončení.)

Venkovská svépomocná společenstva.

Jan Sedlák.

(Dokončení.)

Další úkoly venkovských svépomočených asociací seznati lze z působnosti družstev nákupních, výrobních a odbytových, z působnosti za účelem konversí hypothekárních dluhů a starobního pojišťování.

Dokud v tomto směru data statistická z ostatních zemí pisateli jsou té doby přístupna, podává je za účelem srovnání s Ústřední

Několik pohledů na hospodářské a sociální důsledky asanace Josefova.

Dr. Emil Svoboda.

(Dokončení.)

IV.

Vydáním asanačního zákona vyvlastňovacího a vypracováním nových plánů regulačních, kterými bylo zvýšeno niveau josefovského pobřeží a poštáráno o úpravu veřejných prostranství, nutnou z důvodů zdravotních a komunikačních, dán byl podklad k radikální změně místních poměrů obvodu asanačního. Území bývalého města židovského přičleněno ke středu městskému, enklava chudiny, která svou existenci opírala o nezdravé poměry ghetto, od souzena k zaniknutí. Nové pole otevřeno stavebnímu ruchu středního města. Vývoji páté čtvrti dán byl nový směr, nebo lépe řečeno, prolomena dráha vývoji, který byl dosud zadržován zrůdnými poměry právními, technickými a sociálními.

K úbytku populace přistoupil další významný moment, totiž rychlá proměna druhu obyvatelstva. Soutěž obecenstva, které hledá byty uprostřed města, překročila hranice Josefova, dosud pro ní uzavřené. Podnikatelé, kteří kupovali pozemky asanační, očekávali jiné nájemnictvo, než které opustilo zehátralé domy ghetto, očekávali vyšší nájemné a dle něho kalkulovali ceny pozemků, dle něho rozhodli o způsobu svých staveb a o míře bytového přepychu.

Že se očekávání toto splnilo, doložím několika čísly. Obraz změněných poměrů podává především pohyb výnosu činží domovních. Výnos tento činil:

r. 1888	599.096 K
> 1893	607.614 >
> 1898	496.782 >
> 1903	505.882 >
> 1904	508.723 >
> 1905	388.005 >
> 1906	388.090 >
> 1907	665.668 >
> 1908	665.834 >

Klesání výnosu není ani tak zajímavé (neboť při úbytku nájemnictva jest samozřejmo) jako jeho rapidní vzestup roku 1907.

Tohoto roku stouppl počet obyvatelstva ze 3999 na 4876, tedy o **20·04%**, naproti tomu však vzrostl výnos činže domovní o **71·52%**!

Je tedy na první pohled patrno, že mocné stoupnutí výnosu činžovního, které vzniklo roku 1907, nemohlo mít za příčinu stupňování poplatnosti nájemníků starých domů josefovských, nýbrž naopak, že ruch stavební obrátil do Josefova proud jiného, hospodářsky silnějšího obecenstva. Tato okolnost vyplývá ostatně i z dat následujících.

Od počátku asanace do r. 1908 značně poklesl počet bytů v Josefově. Bylo tu totiž napočteno bytů:

r. 1888	2193
> 1893	2133
> 1898	1778
> 1900	1715
> 1903	1959
> 1905	1983
> 1906	1765
> 1907	1624
> 1908	1527.

Srovnáme-li počet bytů roku 1888 s počtem r. 1908, shledáme úbytek o 666, t. j. o **30·37%**, kdežto výnos činží domovních za tuto dobu nejen že neklesl, nýbrž o **11·14%** vzrostl. Tyto celkové výsledky působeny jsou tím, že vedle ubývajících starých domů a bytů vznikaly nové, ale patřící ke zcela jiné kategorii bytové; vedle bytů, patřících dle kvality a ceny do skupiny bytů periferie, přirůstaly příbytky nové, mající ráz a hodnotu bytů středního města. Že tato změna nastala, vidí každý, kdo prochází novými ulicemi a vzpomene jejich nedávné minulosti.

Před prováděním asanace stupňovalo se přelidnění bytů josefovských a s ním rostl i výnos jejich, který stouppl z průměru roku 1888 — 273 K 19 h — na průměr r. 1893 — 284 K 86 h. To byl ovšem zjev nadmíru nezdravý, neboť hodnota bytů následkem rapidního chátrání domů a následkem toho, že místní poměry josefovské vůbec se nezlepšovaly, naopak rok za rokem se horšily, klesala. Nemenšil-li se výnos domovních činží, nebo stoupali dokonce, obohacovali se majitelé domů jen následkem soutěže chudiny, hledající byty uprostřed města.

Přelidnění a stupňování činží bylo podporováno bujícím podnájemnictvím a noclehářstvím, které ovšem mohli trpěti jen majitelé domů, jimž na rychlém hynutí budov málo záleželo. Jak si nájemník byt znečistil a jinak zhoršil, tak jej měl. A odstěhoval-li

se, našla se řada uchazečů, kteří ochotně platili i velmi vysoké činže (poměrně) za sebe bídnější kout.

Namnoze vyvinulo se i noclehářství ve »dvou šichtách«, kde spáči denní v určitou hodinu ranní zaujmali lůžka ještě teplá po právě vzbuzených a vypuzených spáčích nočních. že podnikatelé takových a podobných institucí musili a mohli platiti poměrně značné činže, jest přirozeno.

Provedením asanace zlepšily se podstatně poměry bytové, a to nejen následkem rozšíření a úpravy prostranství veřejných, nejen vystavěním nových, převážnou většinou solidně nebo i přepychově zařízených domů, nýbrž i podstatným zmírněním zalidnění ploch obytných.

Takto všeestranně zlepšené poměry musily arci způsobiti zároveň vzestup nájemného. Z výnosu činže domovní připadalo průměrně na 1 byt:

r. 1888	273	K 19 h
» 1893	284	» 86 »
» 1908	436	» 04 »

(ve skutečnosti nové byty stoupaly daleko více v ceně, ježto v uvedeném průměru snižují cifru staré domy, dosud zbývající).

Průměrná roční poplatnost činžovní jednotlivého obyvatele josefovského činila:

r. 1888	56	K 10 h
» 1893	51	» 42 »
» 1908	152	» 05 »

I tuto poslední číslici nutno upravit výše, poněvadž počet obyvatel Josefova r. 1908 kalkulován jest dle počtu výtopních místností a dle průměrné lidnatosti r. 1900. Zalidnění průměrné však provedením asanace značně pokleslo.

Nájemné připadající na 1 byt vzrostlo tedy o více než 59%, činžovní břímě jednotlivec, bydlícího v Josefově, o více než 171%.

V.

Z toho, co uvedeno v minulé kapitole, možno souditi, že soutěž obecenstva středoměstského zatlačila chudinu ghetta ze středu města. Většina obyvatelstva Josefova odstěhovala se z jeho území navždy. Menší část obchodů (na př. vetešníci v Úzké ulici) přizpůsobila se novým poměrům nebo si přechodně od majitelů nových a zprvu těžko pronajatelných krámů zjednala na čas útulek. Také mnohé živnosti, pokud se jejich majitelé dovedli a chtěli podro-

biti nové situaci, přesídlily do souterrainů a dvorových dílen v novostavbách. Zámožné rodiny josefovské přestěhovaly se namnoze do nových domů.

Zachraňovati pro obrozený Josefov nebezpečnou spodinu velkoměstské bídy se ovšem nikdo nesnažil. Ale co s oním nepřehledným množstvím chudých, poctivých lidí, kteří tu po dlouhá leta žili a pracovali? Se všech stran se ozývalo heslo, aby zřizovány byly v nových domech »malé byty«. Nejrůznější a mnohdy zcela bizarní návrhy byly vymýšleny za tím účelem, aby na podnikatele staveb konán byl nátlak na stavbu těchto »malých bytů«. Žádáno na obci, aby snižovala ceny za pozemky, aby vázala levný úvěr na podmínu zřizování a zachování bytů takových, aby závazky příslušné knihovně zabezpečovala atd. atd. A vše to mělo se dítí ku prospěchu nemajetných tříd, vyháněných asanací z Josefova.

Směsice hesel, zbožných přání i radikálních návrhů a protestů zůstala ve vzduchu a na papíře — a přece se toužený důsledek dostavil samočinně, živelními silami, vládnoucími v životě hospodářském. »Malé byty« se množily a množí rychlým krokem. Všimněme si následující tabulky.

Nově přibylo

roku	domů	bytů	v tom bytů o pokojích:						3 s kuchyní	4	5	6	více
			1 bez kuchyně	1 s ku- chyní	2 bez kuchyně	2 s ku- chyní	3	4					
1903	8	71	9	1	—	8	19	25	7	2	—	—	—
1904	3	24	4	1	1	2	5	9	2	—	—	—	—
1905	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1906	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1907	19	209	26	12	—	37	90	81	7	6	—	—	—
1908	8	72	4	12	—	19	27	10	—	—	—	—	—

Na jeden dům připadlo bytů:

r. 1903	8·88
> 1904	8·00
> 1907	11·00
> 1908	9·00

Z bytů nově přibylých připadlo % na byty o pokojích:

roku	1 bez kuchyně	1 s ku- chyní	2 bez kuchyně	2 s ku- chyní	3 s kuchyní					6
					3	4	5	6	—	
1903	12·68	1·41	—	11·25	26·76	35·21	9·86	2·83	—	—
1904	16·67	4·17	4·17	8·83	20·83	37·50	8·33	—	—	—
1907	12·44	5·74	—	17·70	43·06	14·83	3·35	2·88	—	—
1908	5·56	16·67	—	26·39	37·50	13·88	—	—	—	—

Počítáme-li byty o 1 a 2 pokojích za malé, byty o 3 pokojích za střední, ostatní za velké, shledáme, že činily z přírůstku v procentech:

roku	byty malé	střední	velké
1903	25·34	26·76	47·90
1904	33·34	20·83	45·83
1907	35·88	43·06	21·06
1908	48·62	37·50	13·88

Za pozorovanou dobu tedy vzrostl přírůstek bytů malých o 23·28%, středních o 10·74, kdežto přírůstek bytů velkých klesl o 33·52%. Možná, že mnohý z těch, kdo navrhovali podporování stavby malých bytů, nebo kdo protestovali proti vyhánění nema-jetných z Josefova, bude čísti tyto čísla s pocitem zadostiučinění vůči těm, kdo popírali potřebu a možnost umělého působení na tendenci činnosti soukromopodnikatelské. Jejich illuse budou vy-lečeny, všimnou-li si blíže uvedených čísel a jejich vzájemných vztahů.

Především je nápadno, že roku 1908, kdy nejvíce stouplo pří-růstek »malých« bytů, klesl značně počet bytů, připadající na jednotlivý dům. To není zjev nahodilý, neboť skutečně panuje v odporu s proudem let právě minulých tendencí, zřizovati raději byty s menším počtem pokojů, ale s místnostmi větších roz-měrů.

Týž rok, kdy se vývoj tak silně obrátil ke tvoření »malých« bytů, dosáhla výše nájemného, připadající průměrně na jeden byt, obnosu 436 K, tedy u přirovnání s poměry z r. 1893, kdy byla asanační akce počata, vzestupu o 53·07%. Za tutéž dobu vzrostla činžovní poplatnost, připadající průměrně na jednoho obyvatele Josefova, o 195·70%. Mám tedy za prokázáno, že zřizování »ma-lých bytů« nemělo pražádného významu pro onu třídu obyvatel-stva josefovského, k jehož prospěchu se hlásalo heslo zřizování malých bytů.

Že do roku 1908 panovala tendence po stavbě domů s byty o menším počtu pokojů, to jest dokladem, že do té doby neroz-proudil se v Josefově ten čilý ruch obchodní a společenský, jaký panuje v hlavních částech městského středu. Vinu nese jednak nedostatek pohodlné komunikace, spojující Staroměstské náměstí s Novým městem, jednak okolnost, že dosud řekou končil život Starého města a Josefova. Asanovaný Josefov nestal se tedy stře-diskem prvého řádu, nýbrž musí počítati hlavně s nájemnictvem stavu středního. To dokazovala rostoucí poptávka po slušně vy-pravených bytech dvou- a třípokojových, která daleko přesahovala dosud poptávku po bytech velkých. Za střední a malé byty doci-lovali podnikatelé staveb nájemného té výše, že byly nepříznivé-

stránky, spojené zejména se stavbou bytů o 1 a 2 pokojích, plně vyváženy.

Za té situace bylo možno, že hesla, návrhy a usnesení došla uskutečnění. Zákon nabídky a poptávky, platný všude tam, kde volná soutěž a soukromé podnikatelství ovládají život hospodářský, určil tendenci činnosti stavební — a agitace má jen tu zásluhu, že byla neškodna. V poslední době sílí poptávka po bytech větších, kdežto potřeba »malých bytů«, jak se zdá, dospívá v asanacním obvodu k uspokojení. Na vývoj Josefova to nemůže mít valného účinku, ježto v jeho obvodě následkem zastavení posledních zbytků stavenišť dojde k zastavení dalšího ruchu stavebního na dlouhou dobu.

Ale i kdybychom připustili, že snad jistý nátlak na podnikatele staveb, konaný při prodejích pozemků asanacních, mohl podporovat stavbu menších bytů, nemůžeme tvrditi, že by tím uleveno bylo oném, kdož byli postupem asanace vytlačeni ze středu města. Neboť tvrditi, že by nějaké usnesení mohlo zadržeti v es t u p c e n n á j e m n í c h, je stejně duchaplné jako domněnka, že výměr úřední nebo zvonění v kostelích může zabrániti povodni nebo jiné živelní pohromě.*)

Chtěli-li tedy zastanci nemajetných přispěti chudině josefovské, mohli snad žádati na obci, aby sama vystavěla domy, v nichž by zřídila byty nejen malé, nýbrž zároveň i tak levné, jako byly staré byty ghetto. Že by k tomu cíli ovšem byl nestačil jeden dům, nýbrž že by jich musila vzniknouti slušná řada, o tom svědčí skutečnost, že se na př. musilo r. 1905 vystěhovati z Josefova 3586 lidí. Kdybychom i celou polovinu odečetli na obyvatele, kteří pomoci nezasloužili nebo nepotřebovali, zbylo by množství velmi povážlivé, zejména uvážime-li, že by neodpovídalo úkolům sociálním a zdravotním, aby v novém útulku nemajetných panovalo takové přelidnění, jaké vládlo v domech opuštěných.

Soutěž středoměstského obecenstva a stoupání cen bytových nebylo možno zadržeti za dnešních řádů společenských — leč že by se bylo usilovalo o stavbu takových domů, v nichž by bylo nové obecenstvo nechtělo nebo vůbec nemohlo bydliti. Zdá se mi, že by bylo daleko úspěšnější, kdyby byla obec hleděla kupováním levných pozemků na obvodě a stavbou domů dělnic-

---

*) Přirovnání se zvoněním užil jsem proto, že se jednou bude lidstvo stejně posmívat slepé víře ve všemohoucnost úřední intervence, jako se dnes posmívá naivní pověře o účincích zvuku zvonů na rozhodnutí rozpoutaných živlů.

kých uleviti bytové tísni nemajetných. Zejména by bylo záslužno, kdyby pak skupiny domů takových spojila se sítí komunity městské a kdyby nízkou cenou dělnických bloků a předplatních legitimací pro dopravu na městských drahách byla nemajetným, pracujícím lidem umožnila, aby se ze vzdálených bydlišť dostali rychle a levně na místo svého povolání a zpět.*)

Kdyby byla takováto záslužná činnost sociálně politická šla souběžně s akcí asanační, kdyby byla obec sama vystavěla několik domů dělnických v Holešovicích a v Libni, nebo kdyby alespoň byla poskytnutím pozemků (ovšem ne v obvodu asanačním) a finanční pomocí podporovala akce podobné (snad by se bylo našlo sdružení, jehož poslání by bylo budování domů pro český lid dělný stejně nebo lépe slušelo než »České spořitelně«?), byla by zmenšila nevlídné posuzování díla, které bylo vykonáno asanací Josefova.

Byla-li akce podobná opomenuta (proč se tak stalo, není nesnadno uhodnouti a. úvaha o tom nenáleží do rámce této studie) a nebylo-li možno zachovati bývalé obecenstvo Josefova tam, kde dosud žilo, trvale, mělo býti alespoň jednak pečováno o provisorní umístění těch, kdo výpověď z bytů nejtíže byli postiženi, jednak mělo býti usilováno poučováním obyvatelstva o to, aby nečekalo do poslední chvíle, nýbrž aby se hledělo jinde umístiti dříve, než mu bude takřka snímána střecha nad hlavou.

V prvém směru bylo pomáháno jen v míře nedokonalé poskytováním bytů ve starých domech obecních, pokud místo stačilo, a prodlužováním lhůt ke stěhování. Vina částečně spočívala i v nájemnictvu, které namnoze vycházelo z názoru, že, jakmile se obec stala vlastnicí domu, přestala ipso facto povinnost, platiti nájemné, a které následkem toho z velké části úmyslně nehledalo bytů, ač vědělo, že celá skupina domů padnouti musí — jen aby prodloužilo svoje mimořádně levné bydlení. Táž houževnatost odporu proti stěhování z obecních domů byla by překážela, kdyby se byl i zřídil zvláštní dům ku přechodnímu umístění těch, kdo byli právě bez přistřeší. Provisoruě umístěný byl by se začasté snažil ze všech sil a bez ohledu na obtížnou situaci těch, kdo měli v domě nalézti útulek v době nejhorší — aby jeho prozatímní umístění proměněno bylo v trvalé.

---

*) Dosud je postaráno jen o levnou dopravu při cestě do práce. Člověk unavený namáhavou prací má na vybranou: buď platiti plnou cenu, nebo vnovatí zbytek sil daleké cestě domů.

Poučování nájemnictva o nutnosti, aby samo včas opouštělo domy, koupené za účelem sboření, nemohlo přirozeně vycházet od obce, nýbrž z tábora strany druhé.

A že lid josefovský nebyl k tomu veden, aby se dobrovolně a včas ohlížel po nových bytech, aby nečekal na moment krise, která se dostaviti musila — toho není třeba uváděti dnes, v době, kdy se nejlépe rentuje nejsilnější slovo. Na rozhněvaný lid působí jistě lépe výkřik nenávisti proti pachatelům bezpráví než mírné poučení, že nelze než podrobiti se nutnosti a snažiti se o to, aby byl převrat zmírněn včasnou přípravou. —

Ke konci bych vysvětlil, proč jsem se zabýval právě Josefovem, ačkoli asanace postihla i část Starého a Nového města. Jedním z důvodů jest, že Josefov je přesně ohrazená čtvrt, kdežto asanační obvody ostatních dvou čtvrtí splývají v datech statistiky s ostatní částí příslušné čtvrti městské. Ale druhým, více vnitřním důvodem jest, že celá historie Josefova jest jakousi sociální chorobou, která se skončila těžkou, ale nutnou operací. Jest nadmíru zajímavovo pozorovat tak názorný doklad o tom, jak každé násilné prohřešení proti přirozeným řádům fysickým i sociálním vede k důsledkům zrůdným, nezdravým. Uzavření hranic ghetto bylo činem takovým, a bolestné krise, o nichž jsem uvažoval, nejsou než jeho důsledkem.

Statistika konsumu piva v Čechách.

Velmi zajímavý — a jak uvidíme, také pro naše národnostně-politické diskuse cenný — příspěvek k naší statistice konsumní nalézáme v příloze k nedávné osnově zemského zákona o dalším vybírání zemské dávky ze spotřeby piva, podané zemským výborem v posledním zasedání českého sněmu (II. výr. zas. z r. 1908, tisk XXXIV., čís. 445 sněm.). Je to tabulka 11. řeč. přílohy, v níž udána spotřeba piva v jednotlivých zastupitelechských okresech v r. 1908, vypočtená dle předpisu zemské dávky pivní, resp. dle toho, jaké množství v jednotlivých okresech bylo přiznáno za účelem předpisu zemské dávky pivní.

Nejrůznější konsumně-statistická data bývají často citována a ještě častěji za nejrůznějšími účely hledána. Stačí uvést jen jeden zvlášť typický případ: v nedávných sporech o průmyslovém a tedy i daňovém významu rakouského Němectva bylo právem poukazováno k významu českého konsumu pro německou produkcí a v důsledku toho bylo s jisté strany veřejně žádáno, aby se v číslech statistických postavil proti průmyslové produkcii německé český